

Experiment a literární druhy

Poezie—próza—drama

Experimentální literatura ESB102

Mezi literaturou a výtvarným
uměním

O experimentu v poezii

Poezie jako experiment

Možnosti

- Jazykové
  - Fonická poezie
  - Minimalistická poezie – haiku
  - Onomatopoeie
- Formální
  - Ustálené struktury – sonet
  - Metrum a rým – volný verš
  - Vizuelní báseň
- Tematické
  - Balada, elegie
- experimentální poezii charakterizuje zájem o stavbu jazyka, o sémantické vazby mezi jednotlivými částmi textu
- tvůrci se více soustředili na materiální aspekt písma
- rozkládají text na nejzákladnější částice a mnohdy ho propojují s jinými jazykovými systémy
- zajímají se nejen o vizuelní stránku textu, ale také o jeho zvukovou složku.
- někteří autoři dokonce upustili od práce s vizuelní či fonetickou podobou jazyka a prozkoumávali vztah znakového systému tj. znaku chápaného jako samostatný objekt.

Poezie jako experiment

Možnosti

- Poezie a význam – slova jako nositelé významů
- Poezie a hudba – hudebnost slov
- Poezie a obraz – hledání tvaru
- nejpodstatnější v poezii je slovo samo o sobě
  - nese totiž určitou hudební tendenci
  - užití konkrétního slova dává poezii dvojí význam:
    - sémantický a hudební
    - na rozdíl od prózy, kde slovo často může být zaměněno, aniž by se změnil význam, v poezii je volba slov tím základním předpokladem
  - poezie vystupuje jako hudba jazyka
    - celá hudební složka poezie je obsažena v jazyce
  - nepřeložitelnost poezie
    - jakákoliv přeložená poezie bude vždy nějakým způsobem ochuzena, protože každý jazyk má jiný cit pro hudebnost, jiný cit pro melodii a rytmus – každý jazyk v poezii proto využívá tuto hudbu jinak, jinými prostředky, jiným postavením slova

Sonet – redukce (Ivan Wernisch)

Jaroslav Vrchlický: Pověst námořníků

Pověst námořníků

Pověst námořníků

Pověst námořníků

Báj praví: kdo se v moři utopili,
své vdovy, které po nich hynou v pláči,
vždy navštěvují, když se půlnoc mračí
a nad vlnami chladný vítr kvílí.

Báj praví: kdo v moři utopili
své vdovy, po nich hynou v pláči,
navštěvují, když se půlnoc mračí
a nad vlnami vítr kvílí.

Báj praví: v moři utopili
vdovy, po nich hynou v pláči,
když se půlnoc mračí
a nad vlnami kvílí.

Báj praví: v moři
vdovy hynou v pláči,
když se mračí
a vlnami kvílí.

U lože stane tłum jich zasmušilý,
vlas s vousem jejich kalná pěna smáčí
a z očních děr se mořská řasa stáčí,
tak nad ložem své lásky stojí chvíli.

U lože stane tłum zasmušilý,
vlas s vousem kalná pěna smáčí
a z děr se mořská řasa stáčí,
tak nad ložem lásky stojí chvíli.

U lože stane zasmušilý,
vlas s vousem pěna smáčí
a z děr se řasa stáčí,
tak nad ložem stojí chvíli.

U lože zasmušilý
vlas s vousem smáčí
a z děr se stáčí,
nad ložem stojí chvíli.

Ó dítě! rovněž ve podzimku žití
fantomy našich vášní, lásky, touhy
v bezesných nocích před námi se zvednou.

Ó dítě! rovněž ve podzimku
fantomy vášní, lásky, touhy
v nocích před námi se zvednou.

Ó dítě! ve podzimku
fantomy lásky, touhy
před námi se zvednou.

Ó! ve podzimku
fantomy lásky
námi se zvednou.

Rci, odkud jdou, kam spějí, co ten dlouhý
jich pohled chce? – tu musíš pochopiti
to velké štěstí milovat jen jednou!

Rci, odkud jdou, kam spějí, co dlouhý
jich pohled chce? – musíš pochopiti
to štěstí milovat jen jednou!

Rci, odkud kam spějí, co dlouhý
pohled chce? – musíš pochopiti
to štěstí jen jednou!

Rci, odkud kam, co dlouhý
chce? – musíš pochopiti
to štěstí jen!

Sonet – redukce (Ivan Wernisch)

Pověst námořníků

Báj praví v moři
vdovy v pláči
se mračí
a kvílí.

U lože
vlas vousem
z děr se stáčí,
nad ložem stojí.

Ó! podzimku
fantomy
se zvednou.

Rci, odkud kam dlouhý
chce? – pochopiti
to štěstí!

Pověst námořníků

Báj v moři
v pláči
se
kvílí.

Lože
vousem
z děr stáčí,
ložem stojí.

Ó!

zvednou.

Rci, odkud kam
chce? –
to!

Pověst námořníků

Báj
pláči

z děr
ložem

Ó

Rci, odkud

Pověst námořníků

Rci,

Poezie a hudba

Hudba slov

„Ve Fasanenstrasse předčítá Peter Urban mé veselé historky ze života velikánů. Ředitel literárního domu si najednou všimne, že ve dveřích stojí a do sálu nakukuje Gelu Naum. Jelikož se o tomto velkém rumunském surrealistovi ví, že neumí ani trochu německy, ředitel vyskočí ze židle a nabídne se, že by tlumočil do francouzštiny. Ne, to ne, raději ne, odpovídá Gelu Naum, děkuji, já nepotřebuji rozumět slovům, přišel jsem si poslechnout poezii.“

- *Ivan Wernisch – Růžovejch květů sladká vůně (s. 73)*

Poezie a hudba

Písničkáři

- Bob Dylan, Leonard Cohen, Tom Waits
- Jaroslav Hutka, Karel Kryl

"Masters Of War"

Come you masters of war
You that build all the guns
You that build the death planes
You that build all the bombs
You that hide behind walls
You that hide behind desks
I just want you to know
I can see through your masks.

You that never done nothin'
But build to destroy
You play with my world
Like it's your little toy
You put a gun in my hand
And you hide from my eyes
And you turn and run farther
When the fast bullets fly.

(The Freewheelin' Bob Dylan, 1963)

Báseň v próze

Ivan Wernisch

Zima

Stále jsem hovořil o zimohrádku, až jsi řekla: tak mě tam zaveď. A tu jsem se počal vymlouvat: možná, že se zklameš, je to uprostřed polí a v lese jsou divoké kočky, na schodech jsou sochy, které si ovívají pohlaví lopuchou, nebudou se ti líbit. Přiznám se, řekl jsem, že jsem si něco vymyslel. Ale tys uhodla, že jsem si vymyslel všechno, a řeklas: už si taky myslím, že by se mi nelíbil, nemám ráda divoké kočky a nikdo nás tam nečeká, nemysli na to.

(in *Zimohrádek*, 1965)

Představ si

Představ si jemný, hustý déšť. Představ si, že se blížíš k domu.

Ten dům se ti líbí. Představ si dům, jaký by se ti líbil. Nyní budu ukazovat, co bych si ještě přál mít v básni: trávník, pěšinu, kočku ve dveřích kůlny, stůl na verandě. Vidíš?

Netrvám na ničem. Chceš, aby už byl večer? Dobrá, je tedy večer, v lampě na verandě hoří knot. U lampy někdo sedí a dívá se k tobě.

Vidíš ozářený obličej: je to žena, je to muž?

Je to smutné? Není? To nechám na tobě. Teď pokládám nohu na kamenný schod, z něhož déšť splachuje bělavé okvětní lístky.

(in *Brokovnice pod kabátem*, 2014)

Nonsense

Lewis Carroll

Jabberwocky

'Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe;
All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe.
'Beware the Jabberwock, my son!
The jaws that bite, the claws that catch!
Beware the Jubjub bird, and shun
The frumious Bandersnatch!,

Žvahlav

Bylo smažno, lepě svihlí tlové
se batoumali v dálnici,
chrudošní byli borolové,
na mamné krsy žárnící.
„Ó synu, střež se Žvahlava,
má zuby, drápy přeostře;
střež se i Ptáka Neklava,
zuřmící Bodostre!“

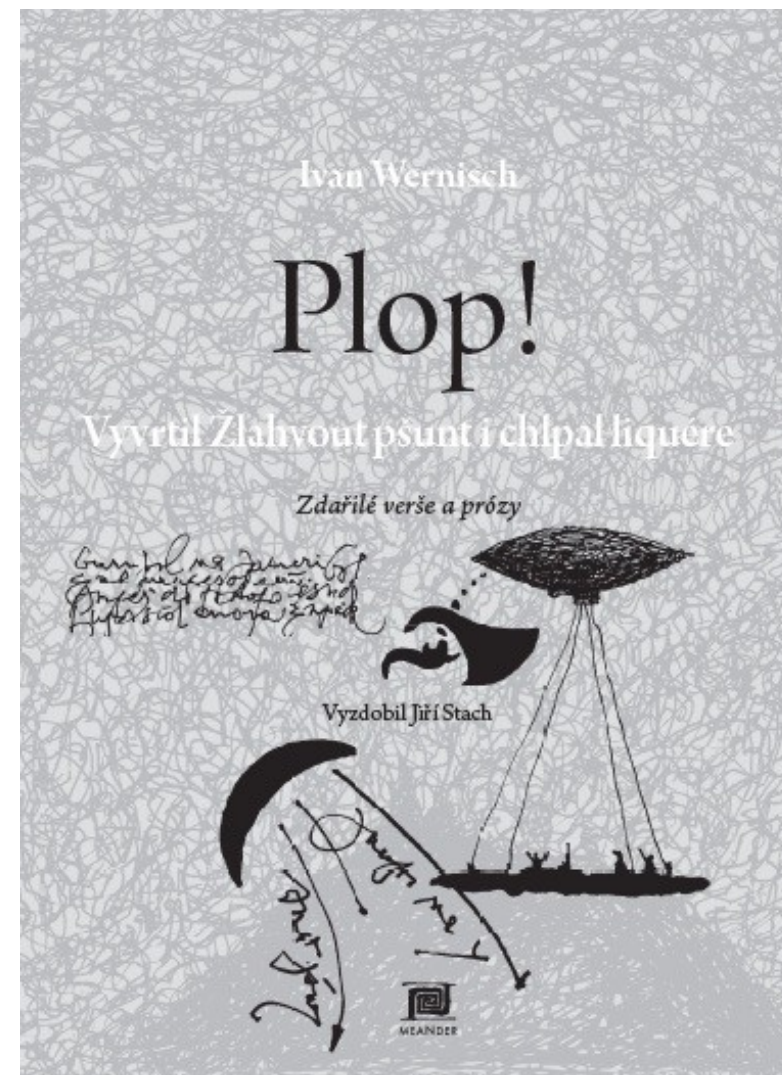
(překlad: Jaroslav Císař)

Nonsense

Ivan Wernisch

HULÁTY SERCE

*Huláty sercem zmíkaly,
zdouvaly čmourný zrouchy, čad'oury
dřípěly v zkouši, vícily mrhátu orkestónů,
hloupaček, kotáčů hurhál i klopiska zvozní;
ve trachtnou potentu vyšumral sám
mrapicán-huszár s klostýrou v knihni.*

Nonsense

Daniil Charms

ZRZEK

Byl jednou jeden zrzavý člověk, který neměl ani oči, ani uši. Neměl ani vlasy, takže „zrzek“ mu vlastně říkali jen tak. Nemohl mluvit, protože neměl ústa. Nos také neměl. Neměl dokonce ani ruce a nohy. Ani břicho neměl, ani záda neměl, ani páteř neměl a ani žádné vnitřnosti neměl. Nic neměl. Takže vlastně ani není jasné, o kom je řeč. Tak už o něm snad radši ani nebudeme mluvit.

Vizuální poezie

- Kaligramy – typografie reprodukuje vizuální podobu obsahu
- Objektivní tvorba – písmeno jako objekt
- Konkrétní poezie – obrazová složka dominuje jazykové

Vizuální poezie

Stéphane Mallarmé – Vrh kostek

JAKO KDYŽ

*Prosté
tichu*

v nějakém nedalekém

krouží

*našeptávání
zavinutému v ironii
nebo*

tajemství

klesající

zasténané

víru opojení a brůzy

nad propastí

aniž ji pokryje

a aniž před ní prchá

a býčká v ní tak čiré znamení

*„Vrh kostek
Nikdy nevyloučí
náhodu“*

JAKO KDYŽ

Vizuální poezie

Morgenstern & Apollinaire

DIE TRICHTER

Zwei Trichter wandeln durch die Nacht.
Durch ihres Rumpfs verengten Schacht
fließt weißes Mondlicht
still und heiter
auf ihren
Waldweg
u.s.
w.

TRYCHTÝŘE Josef Hiršal

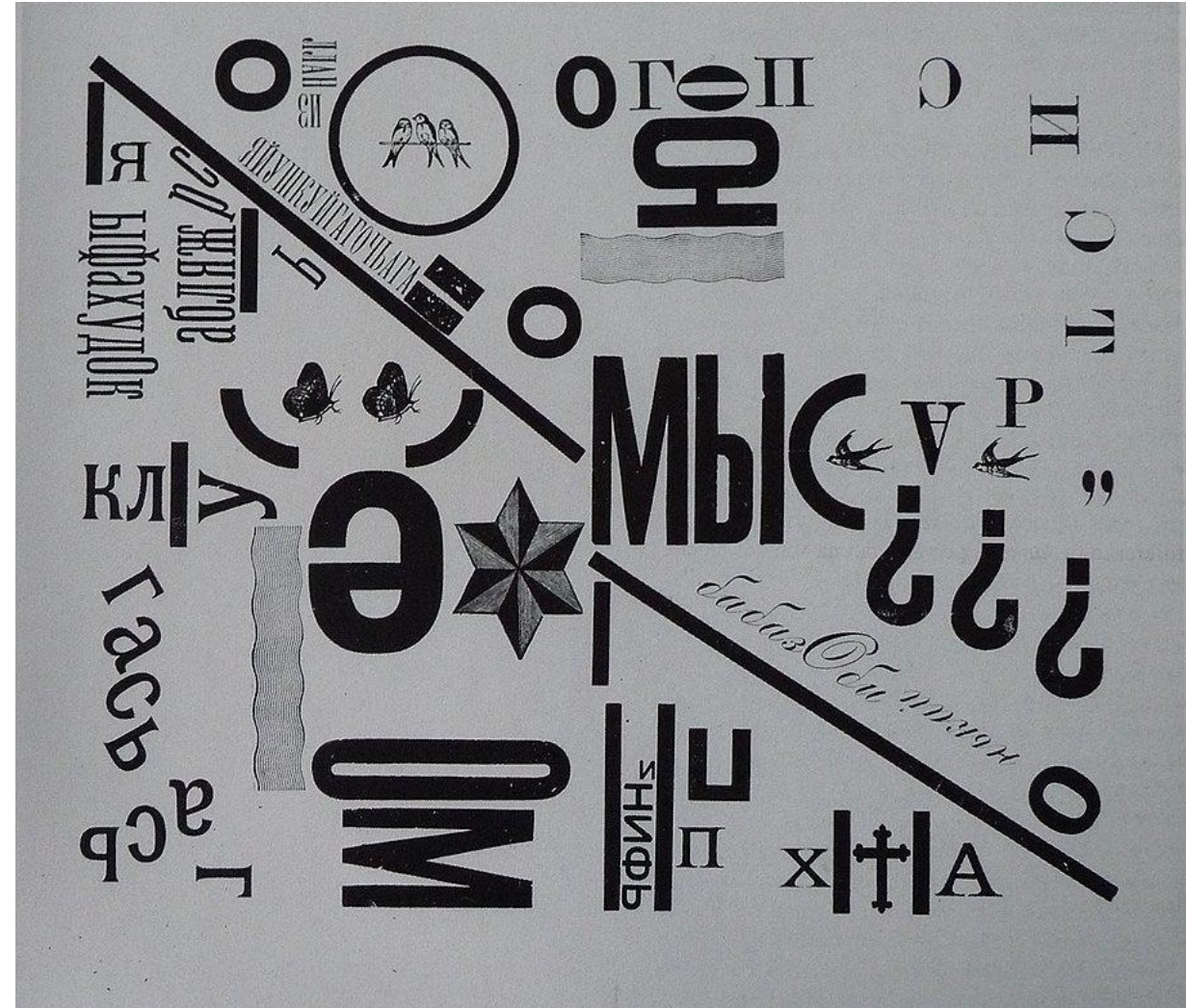
Dva trychtýře jdou noční tmou.
Těl jejich úzkou skulinou
proudí jas luny
klidně, stále
na cestu
lesem
a t.
d.

S
A
LUT
M
O N
D E
DONT
JE SUIS
LA LAN
GUE É
LOQUEN
TE QUESA
BOUCHE
O PARIS
TIRE ET TIRERA
T O U   JOURS
AUX   A L
LEM   ANDS

Vizuální poezie

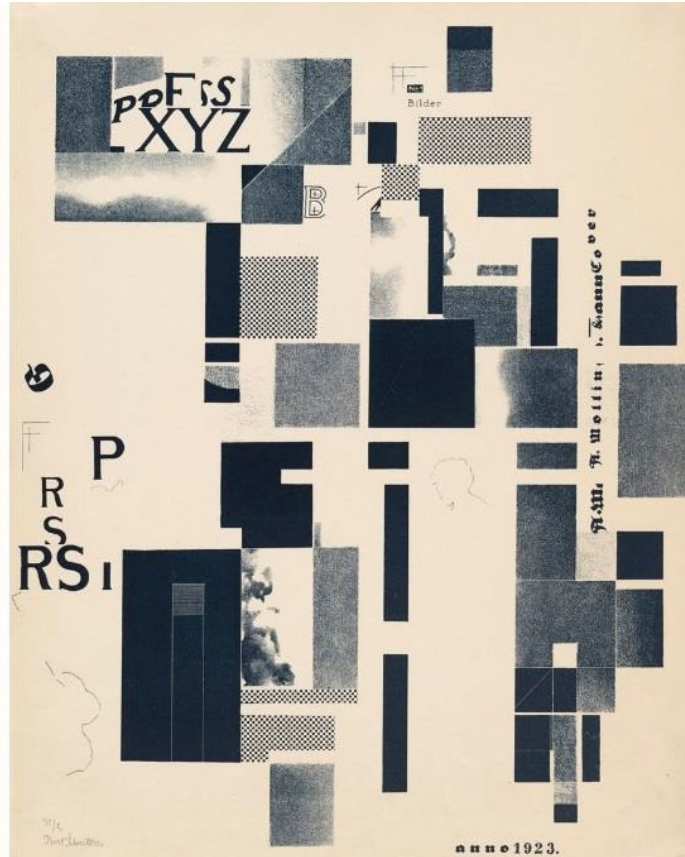
Futurismus

Vizuální poezie

Dada

Vizuální poezie

André Breton – básně objekty

Vizuální poezie

e. e. cummings

19

un(bee)mo

vi

n(in)g

are(th

e)you(o

nly)

asl(rose)eep

- Jak byste přičetli tuto báseň?

Experimentální poezie *Česká scéna*

Bohumila Grögerová a
Josef Hiršal

Čeští básníci a
překladaelé, kteří
připravili ve 20. pol. 20.
století dva sborníky
experimentální poezie –
jeden český, jeden
zahraniční.

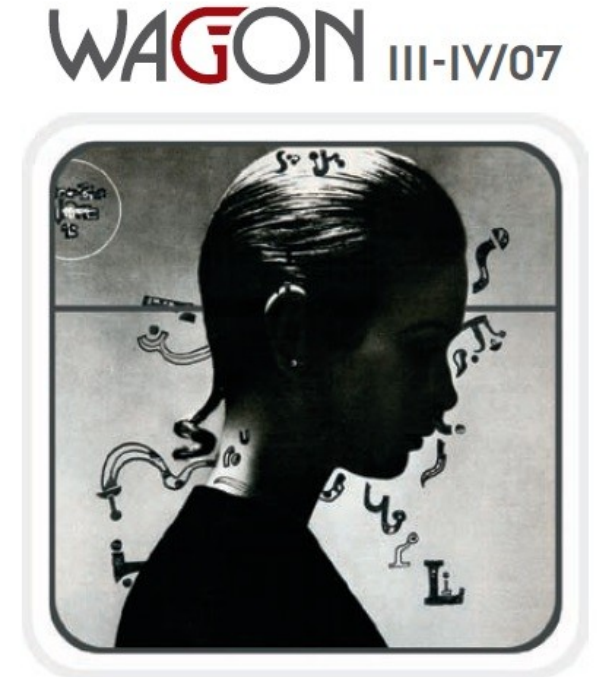

Experimentální poezie Česká scéna v současnosti

Psí víno

časopis pro současnou poezii (nyní bohužel nevychází tištěně)

EXPERIMENTÁLNÍ
POESIE

R O M A N C E

ty - cesta
já - chodec
ty - les
já - lovec
ty - dům
já - klepátko
ty - dveře
já - klíč
ty - pokoj
já - svícen
ty - šachovnice
já - král /černý/

stoupati
klesati
stoupati
klesati
stoupati
klesati

oblaka oblaka oblaka

Vizuální poezie Ladislav Novák

mlčení

mlčení

mlčení

mlčení

mlčení

mlčení

mlčení

mlčení

mlčení

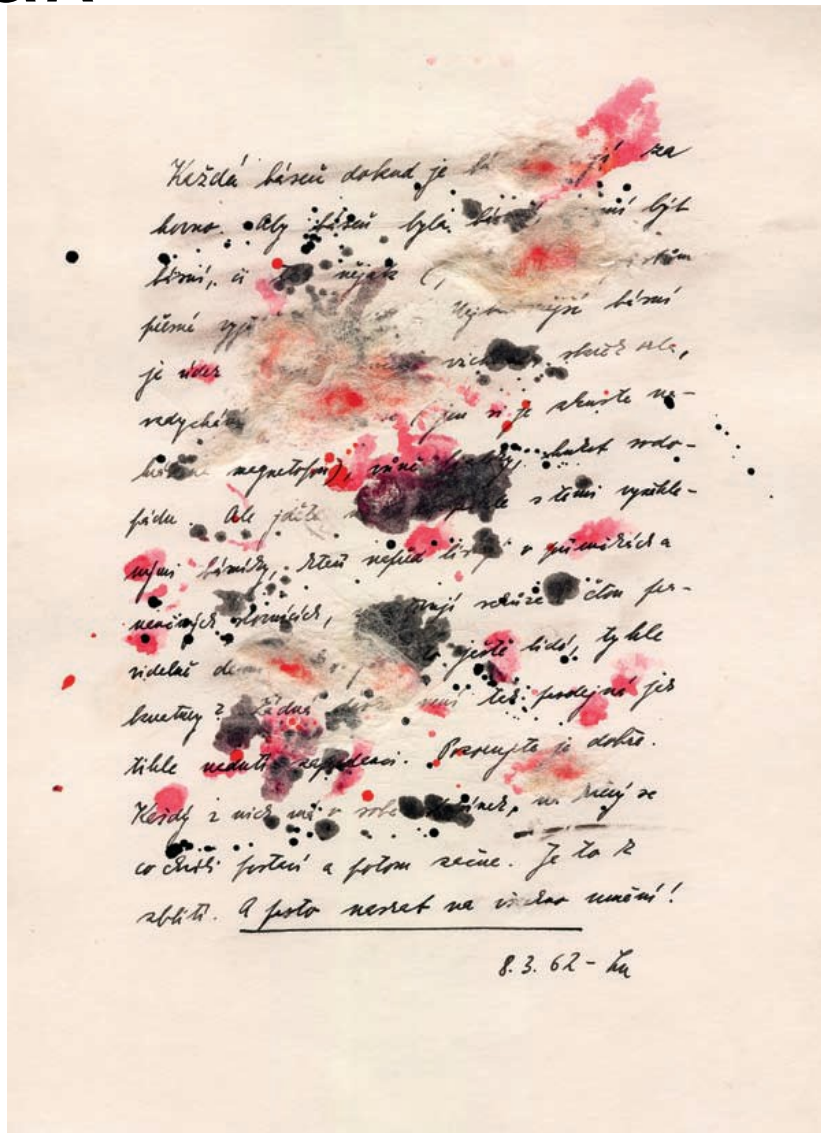
(mé čtení:
meč není)

mlčení

mlčení

mlčení

mlčení

Imaginativně-auditivní poezie

Ian Mikyska – Partitury pro čtenáře

(Praha: Psí víno, 2016)

molto presto (velmi rychle)

tichý tis nad růží stíny sklání tišší nic
nad nůši stíny klaní rychlí ti snad tuží
Rýny ranní liščích tich sad ruší tíhy
klání lichý tik rád tuší síly skalní tiky
syt lát tůním rýhy laní tisíc sít nad Luží
z tíhy sází tiší síť snad ruchy z rýhy ranní
liščí rys nať zúží z tíhy sazí tich otisk dal
z růží liny ranní rychlý lis sál tužší rýhy
skalní rytý hnis rád nůši síly klátí žitý rys
sál tůní tíhy laní rychlý vlis však tuším
líný shání těch i Ti sňal růži z dýhy sazí

- Pro ty z Vás, které by zajímala současná česká poezie, především ta experimentální, doporučuji tuto knížku Iana Mikysky. Ukazuje, jak moc lze po hudební stránce se slovy vytvořit.
- Vyzkoušejte si hrát si s jeho básněmi na dalším slidu.

Cvičení sluchu druhé: Odhlučnění

(Chotkovy sady, na straně u Mariánských hradeb)

nejdříve přistoupit zády k automobilům

nevnímá-li člověk jejich fyzickou rychlost
morfologie jejich zvuku je vlastně velmi pomalá

ne novější a dražší a starší a levnější

ale tišší – hlasitější

hrubší – hladší

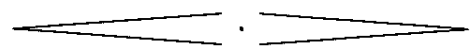
některá nechávají vyniknout motor

kola – –

silnici – –

vítr – –

pokaždé trochu jinak, jinak stejně:

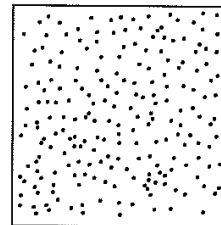
a přes to sepáratně paralelní morfologie stromů
– přistoupit k nim znovu a znovu

snažit se nenechat ustoupit nájezdům
jediný lístek

Preludium třetí: „Časosběr podzimu“

- je kapka, která dopadne na list stromu
- je tření listu stromu o druhý (ne víc)

[30"]

děšť bílý šum konstanta

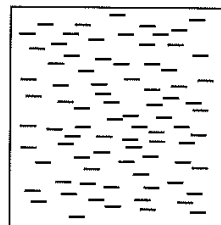
neměnnost

urychlená stáze

rychlost okamžiků

jednotlivostí

[20"]

děšť ve vteřině

ustane a

tisíc malých tření

se spojuje v šum

jiných frekvencí

barvy

jeden strom do levého ucha
na levý prší

druhý do pravého
na pravý ne

oba ale smyšlenou rychlostí opadávají

v průběhu dvou minut jakoby náhodou

zbude na levém jeden lístek a na pravém dva

a zem zůstává tichá

a tam venku se noty stejně vždy

schovají do orchestru, nesnažíme-

-li se dost

Experiment ve vyprávění

Aspekty prozaického díla

Soupis

- Styl
  - Jazyk
  - Čas
  - Prostor
    - Prostředí
  - Žánr
  - Vypravěč
  - Postava
    - Promluvy
- Každé prozaické dílo se skládá z několika odhalitelných vrstev, které můžete při vlastním čtení sledovat.
  - Pokud se soustředíte na zkoumání prozaického díla, je vždy důležité začít těmito vrstvami.
  - Všechny na sebe navazují a dovolují pokračovat jedna od druhé.
  - Není možné správně analyzovat (a tím pádem i interpretovat) prozaické dílo, když pomíneme některou z otázek po těchto činitelích.
  - I odpověď „*K žádnému specifickému žánru se nevztahuje*“ je správná, protože byla položena správná otázka.

Aspekty prozaického díla

Styl

SPOLEČNOST

Každá pátá žena se minimálně jednou v životě stane obětí násilí ze strany manžela. Ženy mezi patnácti a pětačtyřiceti lety ohrožuje na zdraví a na životě domácí násilí více než rakovina, malárie, dopravní nehody a válka dohromady. Na následky bití nebo týrání ze strany manžela zemře každý týden několik žen. Násilí je také příčinou poloviny rozvodů. Tyto násilnosti se odrážejí ve vysokých výlohách na nemocniční péči. Pouze 10 % žen se odváží podat žalobu. Typickým agresorem je muž s nízkými příjmy a malým sebevědomím, žárlivý a závislý na alkoholu, který vyrůstal v násilnickém prostředí. Během několika posledních let rozbouří veřejné mínění silně medializované případy týraných žen. Jedna žena je svým manželem upálena za živa. Znetvořená tvář jiné vyjde na přední straně týdeníku s titulkem „Divoká rodinka“. Třetí vystoupí celá vyděšená v televizi se stížností na svého manžela, jehož chování již sedmnáctkrát nahlásila na policii. Po odvysílání pořadu ji manžel napadne nožem a probodne jí plíce. Počet obětí se nicméně již desetiletí nemění.

- Styl je specifickou vlastností textu.
- Odvíjí a rozeznává se podle užití jazyka, podle příslušnosti k žánru a podle identifikace stylových aspektů.
- Srovnejte např. styl románu Heinricha Bölla *Ztracené čest Kateřiny Bloomové*, který je napsán jako novinová reportáž.
- Zde vložená ukázka je z knihy Édouarda Levého *Deník*, v níž záměrně pracoval se stylistikou novinových periodik, které ale záměrně zbavil všech aspektů, podstatných pro jejich funkci – jmen, dat, apod.

Narativní umění

- Začátek—prostředek—konec
- Aristoteles: „**Začátek** je to, co samo nenásleduje nutně po něčem jiném, ale po čem přirozeně následuje nebo se děje něco jiného; **konec** je naopak to, co samo přirozeně (...) následuje po něčem jiném, ale po čem už nenásleduje nic jiného, **střed** je to, co samo následuje po něčem jiném a po čem následuje něco dalšího.“
- Fabule – o čem je vyprávěno = *téma*
- Syžet – jakým způsobem o tom vyprávěno = *stylové prostředky*
- Pásmo vypravěče
- Pásmo postav

Aspekty prozaického díla

Čas

- Čas vnitřní – čas, který rozvíjí pochody postav v jejich vnitřním světě, v jejich uvažování, vzpomínkách, myšlenkách, je to čas, který zastavuje čas vnější;
- Čas vnější – čas odehrávající se vnější skutečnosti, ten čas, který měříme hodinkami – čas, který svazuje.
- Několik románů se odehraje během jediného dne, přesto mají mnoho stránek – většinu jejich času tvoří nejen zdvojené časové osy, ale i velký podíl právě vnitřního času: Joyce – *Odyseus*, Proust - *HZČ V Uvězněná*, Woolfová – *Paní Dallowayová*.
- Epizodnost často souvisí s neukončitelností, tedy neustále se vrstvícím časem – *Jakub a jeho pán*, *Tristram Shandy*, *Dobrý voják Švejk*, *Don Quichote* – všechny by se skrze vrstvení epizod mohly rozvíjet do nekonečna.
- Zde můžete srovnat ukázkou z románu Martina Amise *Šíp času*, který je vyprávěn celý pozpátku.

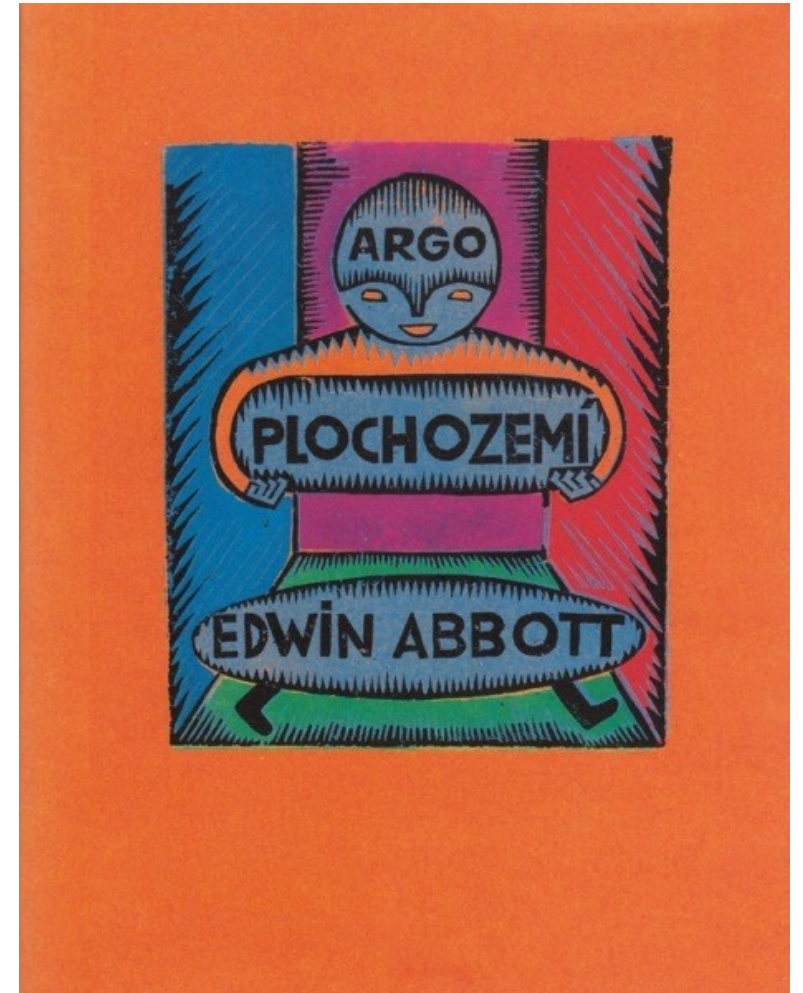
Já nebo některý jiný doktor odpovídající hodnosti byl přítomen u každého stadia tvorby. Nebylo třeba vědět, proč jsou ty pece tak ošklivé, tak strašně ošklivé. Skoro tři metry vysoký, žalostně rozložitý hmyz ze rzi. Ukažte mi někoho, kdo by chtěl v takové peci péct! Útroby stroje sestávaly z kladek, plunžrů, roštů a větracích otvorů... Pacienti, stále ještě mrtví, vyjížděli ven na jakémisi nosítkovém zařízení. Zvlněný vzduch plnil magnetický žár tvorby. Odtud pak putovali do plynové komory, kde se těla naskládala na hromadu, opatrně a dle mého názoru zcela konstraintivně, protože úplně dospodu přišly ty nejmenší a pak větší děti, na ně ženy a staří, nakonec muži. Nemohl jsem se ubránit dojmu, že by to bylo lepší obráceně, protože ta droboň přece musela pod tou nahou vahou přijít k úhoně. Ale ono to fungovalo. Občas jsem totiž celý ten proces sledoval k tomu určenou škvírkou a při tom se mi tvář střídavě křivila libostí a nelibostí. Nejdřív se většinou dlouho čekalo, než plyn neviditelně vnikne dovnitř větracími mřížemi. Ti mrtví vypadali tak mrtvě. Mrtvolý mají svou mrtvolí řeč. Nic neříká.

Aspekty prozaického díla

Prostor

- Fikční svět
  - Malé světy (U. Eco)
  - Princip minimální odchylky (Marie-Laure Ryanová)
- Prostor je vymezen vypravěčem a jeho postavami – nikdy neexistuje dál a mimo ně. Ale jak se správně ptá Umberto Eco ve svých procházkách literárními lesy – neožili už vlastně Sherlock Holmes a Anna Karenina a nepřekročili svůj literární prostor?
- Realistické vs. nerealistické
  - Magický realismus – spojuje události historické relevance spolu s magickými projevy původní kultury
- Edwin Abbot – *Plochozemí* – 2D román

<https://www.youtube.com/watch?v=eyuNrm4VK2w>

Aspekty prozaického díla

Vypravěč

- Autor vs. Vypravěč

Vypravěč a autor nejsou nikdy totožné osoby – autor tvoří vypravěče, skrze kterého tvoří fikční svět.

- Vypravěč autorský – vševidoucí (diegetický)

Autor, který nahlíží do všech postav, do budoucnosti, minulosti, do přítomnosti. Ví vždy o všem – skrze něj poznáváme fikční svět v jeho celistvosti.

- Vypravěč personální – vidoucí skrze postavu (mimetický)

Vypráví jedna z postav, případně se postavy střídají a tvoří obraz jako celek.

- Vedlejší postava – *Velký Gatsby*, *Na cestě* -> o hlavním hrdinovi vypráví někdo z jeho okolí
- Zmnožení pohledů – *K majáku*, *Rašomon* -> informace o událostech získáváme skrze více perspektiv
- Změna postavy – *Psí srdce*, *Flush* -> vypravěčem není člověk

Aspekty prozaického díla *Vypravěč – oko kamery*

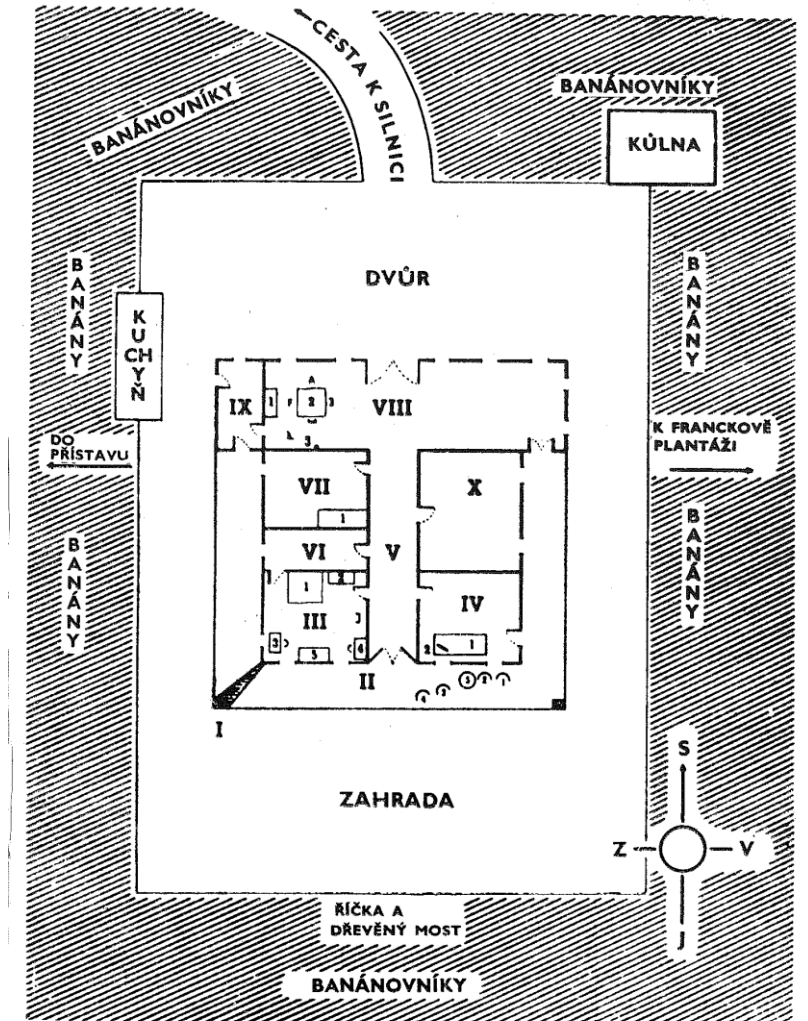
Oko kamery je technika, kterou používali spisovatele tzv. nového románu – sloužila k absolutní objektivizaci světa.

Srov. mapku k románu *Žárlivost* A. Robbe-Grilleta – celý román je ideální ukázkou techniky nového románu.

Poodhrne závěs, aby lépe viděl.

Z tohoto nového zorného úhlu se mu jeví domek, chráněný dokola zahradou, jakoby v objektivu nějakého optického přístroje.

Alain Robbe-Grillet – Gummy

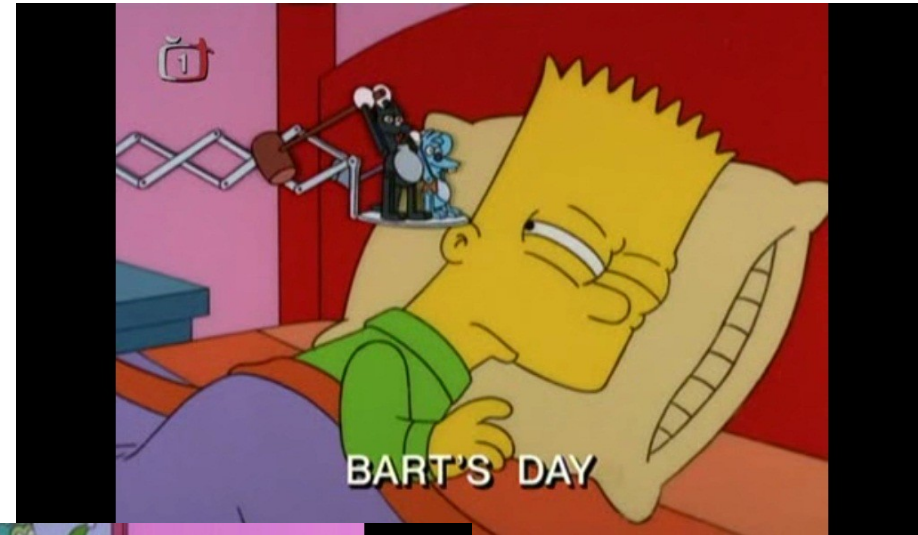
I. Jihovýchodní sloup a jeho stín na začátku románu. — II. Terasa: 1/ Franckova židle 2/ Židle A... 3/ Prázdná židle 4/ Manželova židle 5/ Nízký stůlek — III. Pokoj: 1/ Postel 2/ Prádelník 3/ Toaletní stůlek 4/ Psací stůl 5/ Šatník — IV. Kancelář: 1/ Stůl 2/ Fotografie A... — V. Chodba — VI. Koupelna — VII. Malý pokoj: 1/ Postel — VIII. Lidelna

Aspekty prozaického díla *Vypravěč – James Joyce*

... na posezení na Rondu se starými okny posad mříž zakrývala třpytný zrak jen železo líbal milenec a na pootevřené noční vináry a kastaněty a na ten večer jak jsme v Algecirasu zmeškali parník hlídač si klidně chodil se svítilnou Ach a na moře občas ohnivě karmínové a na nádherné západy slunce a na roztodivné uličky a růžové a modré a žluté domy a na růžové sady a jasmín a fuchsie a kaktusy a na Gibraltar mých dívčích let kde jsem byla horská květina ano do vlasů jsem si zastrkovala růži jako andaluzská děvčata mám nosit červenou ano a na to jak mě pod maurskou hradbou políbil a já jsem si řekla ten nebo ten co na tom potom jsem ho očima požádala ať mě znovu požádá ano a on mě potom požádal ať ano řeknu ano má horská květino a nejprve jsem ho pažemi objala a stáhla k sobě už ucítil má navoněná ňadra ano a srdce mu bušilo jak divé a ano řekla jsem ano chci Ano

Aspekty prozaického díla *Vypravěč – Zmnožení pohledu*

Simpsonovi – Trilogie omylů

S12 E18

Aspekty prozaického díla

Vypravěč – Zmnožení pohledů

5

To zjištění ho rozesmutnilo a znovu pomyslel, že je to zlomyslné; vždyť, kdyby ji tu byl potkal před šesti lety, kdy se sem nastěhoval, dalo by se snad všechno zachránit: stáří by ji nebylo ještě tolik poznamenalo, její zjev by se nebyl tolik odlišoval od obrazu ženy, kterou před patnácti lety milovat; bylo by bývalo v jeho silách překlenout odlišnost a oba obrazy (minulý i současný) vnímat jako jeden. Ale teď od sebe beznadějně odstávaly.

6

Neměla ráda řeči o stárnutí a smrti, protože v sobě obsahovaly fyzickou ošklivost, jež se jí přičila. Několikrát svému hostiteli opakovala téměř vzrušeně, že jeho názor je povrchní; vždyť člověk je prý víc než jen tělo, které chátrá, vždyť podstatné je přece dílo člověka, to, co tu člověk nechá pro jiné.

M. Kundera – Ať ustoupí staří mrtví mladým mrtvým (in Směšné lásky)

Aspekty prozaického díla

Postava

- Antropocentrismus

Nejčastější postavou je bezvýhradně člověk

– napadnou vás knihy, kde to tak není?

- Alegorie – postavy reprezentují něco jiného (vlastnosti, živly)

- Experiment

- *Stanislav Lem – Solaris* -> planetární oceány jako postavy
- *Milan Kundera – Nesnesitelná lehkost bytí* -> postava jako manifestace určité ideje

Prolnutí žánrů

Literatura a fotografie

apple over and over again, as if it hoped that all this washing, which went far beyond any reasonable thoroughness, would help it to escape the unreal world in which it had arrived, so to speak, through no fault of its own. Otherwise, all I remember of the denizens of the Nocturama is that several of them had strikingly large eyes, and the fixed,

inquiring gaze found in certain painters and philosophers who seek to penetrate the darkness

which surrounds us purely by means of looking and thinking. I believe that my mind also dwelt on

- 3 -

et, place Mau-
mble attiré et
aise, on n'en
que je suis, en
de la psycha-
e et dont je
a moins qu'à
ême, et dont
e des exploits
leurs, qu'elle
uer à de tels
lépit de ses
ui faire trop
qu'elle épuise
i'elle n'occa-
ouveaux man-
le son expli-
'en arrive à
qui est pour
jet à peine
t de rêveries.

représentation
ollinaire, au
l, comme à

(Photo Coll. George Sirot)

Si je dis qu'à Paris la statue d'Étienne Dolet, place Maubert, m'a toujours tout ensemble attiré et causé un insupportable malaise... (p. 26).

W. G. Sebald - Austeritz

André Breton - Nadja

Experiment v dramatu 20. století a popření Aristotela

Experimentální literatura ESB102

Drama a jeho náležitosti

- Divadelní hra: čtená X inscenovaná
- Inscenace vs. Představení

Inscenace je zpodobnění divadelní hry konkrétním tvůrčím týmem – představení je jedno každé zvlášť.

- Dramatický text
  - Text hry, jak se dostává ke čtenáři a inscenátorovi
- 1. Postavy
  - Dialogy, monology
- 2. Scénické poznámky
  - Prostor
  - Čas
  - Režijní poznámky

- Stejně jako u prózy, máme i zde základní aspekty dramatického díla, které je třeba mít vždy na paměti, pokud chceme konkrétní hru správně analyzovat a interpretovat – užitečněji řečeno: pokud jí chceme správně porozumět

Aristoteles

Poetika

- Složky tragédie:
  - Děj—Povahokresba—Mluva—Myšlenková strana—Výprava—Hudba
- Pathos – drastický výjev tkvící ve zhoubném nebo bolestném jednání
- Peripetie – přeměna probíhající události v její opak
- Anagnorise – přeměna neznalosti v poznání
- Katarze – očištění skrze umělecké dílo

Aristotelova pravidla se především v období klasicismu (a dodnes používané v klasické dramaturgii) stala obligátními.

V 19. století už jejich užívání narušovali Ibsen a Stringberg, ovšem ten skutečný přelom přišel až ve 20. století. Postupně se tak odstranily veškeré aspekty klasicistního dramatu, vše pro inovaci způsobu divadelní praxe, ale i divadelního psaní.

Avantgardy

Jarry a Apollinaire

Začátky divadelní avant-gardy spojujeme se dvěma zásadními hrami, které měly vliv na následující období literatury

- Alfred Jarry – *Král Ubu*
- G. Apollinaire – *Prsy Tiresiovy*

Epické divadlo

Odcizení v čínském lidovém divadle

Největším moderním inovátorem divadla byl Bertold Brecht. Přinesl do evropského divadla především aspekty divadla čínského (jiní teoretik Arthur Artaud zase přinesl do svého chápání tradiční divadlo z Bali)

- Nejdůležitější jsou Zcizující efekt a Zbourání tzv. čtvrté stěny

--- Čínský umělec především nehraje tak, jako by kromě tří stěn které ho obklopují, existovala ještě i čtvrtá. Dává najevo, že ví, že se lidé na něho dívají.

--- Umělec se snaží na diváka působit cize, ba překvapivě. Dosahuje toho tím, že sama sebe a své produkce pozoruje s odstupem. Tak se věci, které předvádí, znevšedňují.

--- Když umělec pozoruje sám sebe, což je umělý a umělecký akt sebeodcizení, nedovolí divákovi vcítit se natolik, že se zcela zřekne sebe sama, a vytváří velkolepý odstup od události. Divák se vciťuje do herce jako do pozorovatele.

--- Pro herce je obtížné a úmorné vyvolávat v sobě každý večer určité emoce nebo nálady, naproti tomu je jednodušší předvést vnější příznaky, které tyto emoce provázejí nebo ohlašují.

--- Hraje tak, že téměř po každé větě by mohl následovat úsudek publika, téměř každé gesto podléhá schválení publika.

--- Čínský umělec není v transu. Lze ho v každém okamžiku přerušit. Nevypadne z role.

Absurdní drama

The Theatre of the Absurd

- Eugene Ionesco, Arthur Adamov, Samuel Beckett
  - *Plešatá zpěvačka (1950)*
  - *Čekání na Godota (1953)*
- Další autoři
Jean Genet (*Služky*, 1947), Fernando Arrabal, Slawomir Mrozek, Günter Grass, Václav Havel
- Martin Esslin – *Theatre of the Absurd (1962)*
V češtině: *Podstata, tradice a smysl absurdního dramatu* (několik přeložených kapitol)
- Ionesco a vymezení:
„Corneille, upřímně řečeno, mě nudí. Ctíme jej ze zvyku, aniž tomu věříme, jen z donucení. Dostali jsme to za úkol ve škole. Schiller je pro mne nesnesitelný. Mussetovy komedie jsou zdrobnělinky, Alfred de Vigny se nedá hrát. Krvavá dramata Victora Huga vzbuzují nanejvýš řehot. Dumas syn se svou Dámou s kaméliemi je směšně sentimentální. A ostatní! Oscar Wilde? Zábavička. Ibsen? Kam se hrabe! Strindberg? Nemotora“

Absurdní drama

Martin Esslin – teorie absurdního divadla

*„Patří-li k dobré hře obratně zkonstruovaný děj, pak **absurdní hry děj nebo zápletku** v obvyklém smyslu **nemají**;*

je-li neodmyslitelnou součástí dobré hry subtilní kresba charakterů a motivace, pak v těchto hrách nevystupují postavy, které by se daly označit za charaktery, nýbrž jakési loutky;

*má-li mít dobrá hra jasně vymezený problém, který je na začátku náležitě vyložen a v závěru vyřešen, pak **tyto hry nemají často konec ani začátek**;*

*má-li být dobrá hra zrcadlem lidské přirozenosti a subtilně vykresleným obrazem mravů a života doby, pak **tyto hry vypadají jako zrcadlové obrazy snů a hrůzných vidin**;*

*jestliže účín dobré hry spočívá v pohotových replikách a vybroušených dialozích, pak **v absurdním divadle se jen nesouvisle žvaní.**“*

Beckett

Nejvýznamnějším dramatikem a inovátorem divadla v 2. pol. 20. století byl bezpochyby Samuel Beckett.

Beckett ve svých hrách (ale i románech) reguloval lidskou zkušenost na několik základních pohybů, několik základních zvuků.

Divadlo je často vyprázdněné, děj nikam nevede, postavy neví o čem mluví. Častým tématem je paměť, nemožnost změnit vlastní osud.

Častým prostředkem jsou dlouhé monology, často s vlastní minulostí, často se prolínající s jinými, ovšem bez možnosti slyšet jeden druhého.

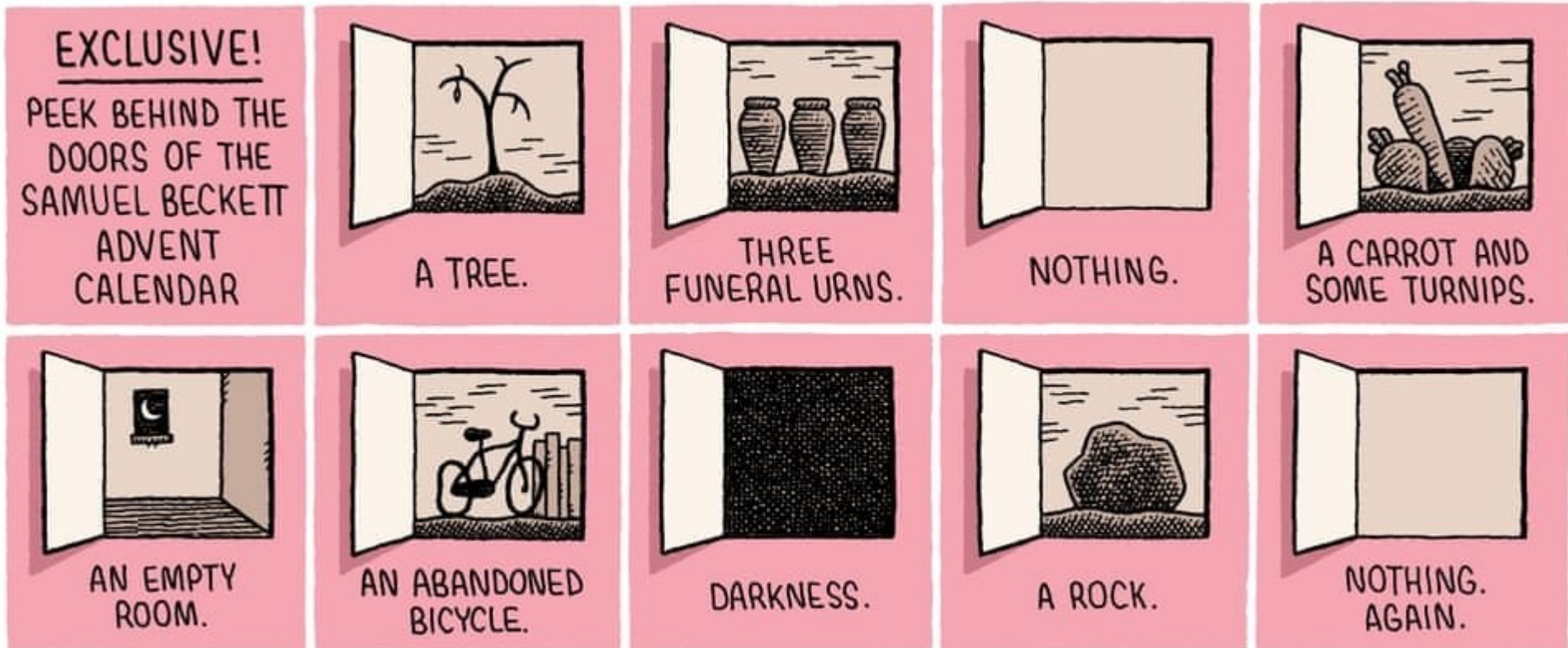

Beckett

Krapp's Last Tape (r. A. Egoyant)

The End Game (r.

Play (r. A. Mignola)

Absurdní drama

Samuel Beckett & Eugene Ionesco

- Čekání na Godota

Estragon: Co já vím, byli jsme tady.

Vladimír: (se rozhlédne kolem) Je ti to tu povědomý?

Estragon: To neříkám.

Vladimír: No tak.

Estragon: To nic neznamená.

*Vladimír: Ale ten strom... (Otočí se k publiku) Tohleto
rašeliniště*

- - -

Estragon: Říkám ti, že jsme tu včera nebyli. Tos měl zlejšen.

Vladimír: A kde jsme včera byli, podle tebe?

Estragon: Nevím. Jinde. Ve vedleším kupé. Prázdná je tu dost

- Plešatá zpěvačka

PAN SMITH: Byla to nejkrásnější mrtvola v celé Velké Británii. Nevypadala na svůj věk. Bobby, Bobby! Čtyři roky po smrti a stále byla teplá. Byla to opravdová živoucí mrtvola. A to stále veselí.

PANÍ SMITHOVÁ: Nebožka Bobby!

PAN SMITH: Chceš snad říci nebožtík Bobby.

PANÍ SMITHOVÁ: Ne, myslím jeho ženu. Jmenovala se Bobby jako on, Bobby Watson. Protože měli stejné jméno, nemohl je člověk oslovením nikdy rozlišit, když je viděl pohromadě. Až po jeho smrti člověk doopravdy věděl, který byl který. Ale ještě dnes jsou lidé, kteří si ji pletou s nebožtíkem a posílají soustrastné projevy jemu. Znáš ji?

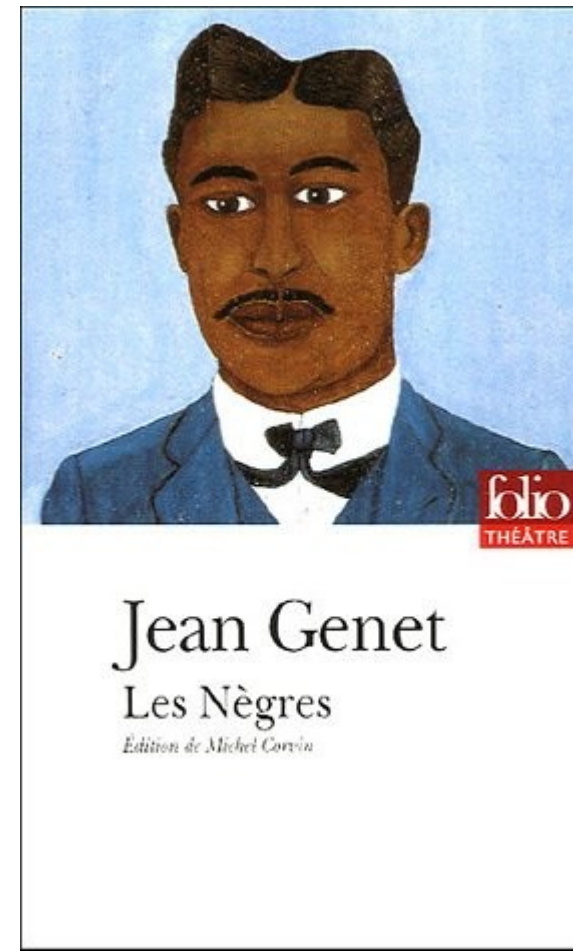
Scénické poznámky

Inszenace

Tato hra, opakují, napsaná bělochem, je určena bílému obecenstvu. Ale kdyby, jakkoli je to nepravděpodobné, byla hrána jednoho večera před černým obecenstvem, musel by být na každé představení pozván jeden běloch – muž nebo žena. Organizátor představení ho půjde slavnostně uvítat, dá ho obléci do obřadního šatu a uvede ho na místo, nejraději do středu první řady křesel v orchestru. Bude se hrát pro něho. Na tohoto symbolického bělocha bude namířen reflektor po celou dobu představení.

A kdyby žádný běloch nechtěl přijít na představení? Nechtě se rozdají černému obecenstvu u vchodu do sálu masky bělochů. A kdyby černoši odmítli masky, pak se použije manekýn.

Jean Genet - Černoši

Scénické poznámky

Prostor

Přecházení: vykročí pravou nohou zprava doleva, levou nohou zleva doprava

Kroky: jasně slyšitelné, s výrazným rytmizovaným našlapováním

Půlobrat: doleva vlevo, doprava vpravo.

Text při přecházení: jak stanoveno v poznámkách, půlobrat vždy v tichu.

Osvětlení: slabé, chladné. Osvětlená je pouze plocha přecházení a postava; podlaha více než tělo, tělo více než tvář. Slabé bodové světlo zamíří na tvář ve chvílkách zastavení v místech L a P. V pozadí vlevo tenký vertikální paprsek, dosahující výšky tří metrů.

Hlasy: slabé, přednes pomalý.

Samuel Beckett – Kroky

<https://www.youtube.com/watch?v=LPJBlvv13Bc>

Scénické poznámky

Postavy

- „Děláte si nějaké plány?
- Předávkovat se, podřezat si žíly a pak se oběsit.
- To všechno najednou?
- To lze asi těžko mylně interpretovat jako volání o pomoc.
(Ticho.)
- To nebude fungovat.
- Jistěže bude.
- To nebude fungovat. Z předávkování budete ospalá a nebudete mít sílu podřezat si žíly.
(Ticho.)
- Budu stát na židli se smyčkou kolem krku.
(Ticho.)
- Kdybyste zůstala o samotě, myslíte, že byste si ublížila?
- Mám strach, že ano“

Sarah Kane – 4.48 Psychóza

Následovníci

- Harold Pinter
- Coolnes drama (In-Yer-Face Theatre)
  - Mark Ravenhill, Sarah Kane, Patrick Marber
- Panické divadlo
  - Alejandro Jodorowsky
- Rakouské drama
  - Elfride Jelinek, Ernst Jandl, Thomas Bernhard, Peter Handke

